

ÎNNOIREA MORALĂ ȘI SPIRITUALĂ: O EXIGENȚĂ ACTUALĂ PE CALEA UNITĂȚII CREȘTINE

Pr. Conf. Gheorghe Popa
Facultatea de Teologie Ortodoxă, Iași

1. Situația morală și spirituală a timpului prezent

Majoritatea cercetătorilor recunosc faptul că foarte multe din problemele morale și spirituale cu care se confruntă omul de astăzi nu constituie o noutate¹. Dimpotrivă, ele au existat din momentul căderii omului în păcat și, probabil, vor însoți omul până la sfârșitul istoriei.

Totuși, în societatea modernă, aceste probleme au un specific aparte pe care trebuie să-l înțelegem, dacă dorim să inspirăm o cale creștină pentru înnoirea sa morală și spirituală.

În primul rând, trebuie să precizăm că societatea modernă se caracterizează printr-o tensiune acută între morala tradițională creștină și morala post-tradițională seculară.

Într-o societate tradițională toate instituțiile care se ocupă de problemele omului condamnă aceleași vicii și patimi și încurajează aceleași virtuți. Societatea post-tradițională, în schimb, este greu de definit, dar am putea-o defini ca fiind o consecință a destrămării valorilor morale tradiționale.

Într-o asemenea societate, apare o anumită omogenizare socială, oamenii sunt supuși acelorași influențe publicitare, iar valorile morale devin realități convenționale, care pot fi acceptate sau nu, după bunul plac al fiecăruia. În această situație, foarte mulți oameni devin vulnerabili din punct de vedere moral și spiritual și pot fi exploatați și manipulați de

¹ M. DESPLAND, *Le choix des Miracles*, L'Age d'Homme, Lausanne 1973, 22.

indivizi abili, care cunosc foarte bine psihologia maselor și știu să facă propagandă pentru a profita tot mai mult².

Într-un context post-tradițional sau postmodern, morala își pierde, așadar, caracterul ei normativ și devine o realitate convențională, legată de categoriile sociale ale binelui și răului și nu de realitatea ontologică a omului. Așa se explică de ce există astăzi, alături de morala creștină, și alte sisteme de morală care-și dispută întâietatea în influențarea și crearea unui anumit comportament uman.

Dacă pe planul discursiv pluralismul este un factor pozitiv, pe planul moral, pluralismul poate deveni, în timp, un factor negativ, conducând la relativism și libertinism moral și spiritual.

Acest relativism se poate observa destul de evident în devierile morale contemporane, care afectează profund atât individul, cât și societatea. Cele mai grave ni se par a fi devierile morale care afectează profund viața de familie: divorțul, abandonul copiilor, avortul, homosexualitatea și cele care afectează viața individului: agresivitatea sexuală, prostituția, drogurile, alcoolismul etc.

Relativismul moral este, de asemenea, în strânsă relație cu relativismul spiritual, care se manifestă, în mod deosebit, prin ateism, indiferentism religios și sectarism.

Dacă analizăm dintr-o perspectivă teologică toate aceste devieri, ajungem la concluzia că ele exprimă, de fapt, un comportament idolatru.

Un comportament de tip idolatru are nevoie de un sistem etic, pentru a oferi un minim de protecție omului, pentru a promova un minim de dreptate individuală și socială. Așa au apărut sisteme diferite de etică: etica rațiunii practice (Kant), etica biologică (Spencer), etica sociologică (Lévy Bruhl), etica existențialistă (Sartre) etc.

Toate aceste sisteme se sprijină pe antropologii distincte care, de fapt, nu sunt decât fenomenologii ale omului. În acest caz, trecerea de la o morală fenomenologică la o morală ontologică este destul de greu de făcut și nu se poate face decât printr-o convertire a comportamentului

² J. ELLUL, *La Technique ou l'enjeu du siècle*, Paris 1954, 17.

„idolatriu” într-un comportament de tip filial, în care locul „idolului” este luat de Dumnezeu.

Totuși, nici comportamentul de tip filial nu este scutit de amprenta comportamentului idolatriu. Inchiziția medievală, pietismul modern sau anumite forme ale teologiei politice sunt un argument în acest sens.

Trecerea de la fenomenologie la ontologie, de la un comportament idolatriu la un comportament filial și fratern rimează, din punctul nostru de vedere, cu trecerea de la etică la sfințenie sau cu trecerea de la Decalog la Fericiirile Noului Testament. Aceasta nu înseamnă însă că Decalogul dispare. Mai ales, la nivelul macro-social Decalogul rămâne prioritar, deoarece nivelul social este format din indivizi care încă au un comportament de tip idolatriu. Cu alte cuvinte, nivelul macro-social nu reprezintă doar o extindere a individului, ci el este o realitate în sine, generatoare de dreptate sau nedreptate. Curentul teologiei politice, de care am amintit mai sus, este foarte sensibil la aceste aspecte.

Evident că reprezentanții teologiei politice au dreptate dacă avem în vedere faptul că nedreptatea a pătruns, astăzi, adânc nu doar în conștiința individuală, ci și în structurile socio-politice, mai ales în țările cu o democrație fragilă. Teologii occidentali acuză pe cei din țările ex-comuniste că au neglijat acest aspect al eticii sociale și nu au avut o atitudine critică față de el. Din punctul nostru de vedere, această acuză este, însă, parțial justificată.

Desigur că nu putem nega și necesitatea unei atitudini critice, atunci când structurile socio-politice devin asupritoare și lezează libertatea și demnitatea omului, însă atitudinea critică poate deveni la fel de asupritoare când orizontul ei nu este libertatea duhovnicească a harului. Cu alte cuvinte, atitudinea critică trebuie să fie o consecință a libertății harului.

Harul Duhului Sfânt inspiră, cu certitudine, un angajament etic în structurile sociale însă acest angajament, ca atare, depășește dorința de reușită socială, dorința de putere a unei clase, a unui partid, a unei etnii sau chiar a unei comunități religioase.

Primatul harului, al libertății și solidarității iubitoare determină o apropiere față de toți oamenii dar, mai ales, față de cei aflați în suferință: săracii, bolnavii, asupriții, marginalizații societății.

Această apropiere nu poate deveni, însă, scop în sine, pentru că suferința nu este o condiție pentru înnoirea morală și spirituală. Doar suferința liber consimțită are o putere înnoitoare. Dimpotrivă, suferința impusă datorită structurilor sociale nedrepte este un izvor permanent de tristețe și disperare.

De aceea, creștinul trebuie să demaște aceste structuri care, în societățile totalitare, nu sunt decât proiecția ideală a unui individ sau a unui grup, unit pe bază de interese comune, și a cărui propagandă ideologică maschează setea sa de putere sau, cu alte cuvinte, comportamentul idolatru al multora dintre cei care-l constituie.

Demascarea comportamentului idolatru și atitudinea critică față de anumite structuri care-l susțin vor provoca, cu siguranță, un anumit conflict, o anumită atitudine represivă sau „revoluționară”.

Demascând comportamentul idolatru, creștinul trebuie să evite totuși riscul de a adopta el însuși acest comportament, care duce conflictul și violența până la distrugerea „adversarului”.

Comportamentul creștinului trebuie să rămână, până la sfârșit, un comportament fratern, care demască răul, dar are un respect deosebit față de persoană. Altfel spus, creștinul trebuie să fie ferm în atitudinile sale de demascare a răului moral, fermitate care ar putea fi suspectată de „agresivitate”, însă în intimitatea conștiinței sale, creștinul trebuie să poarte în rugăciune pe toți „adversarii” săi. Aceasta presupune, în existența concretă a creștinului, o relație profundă între iubire și dreptate, între lege și faptă, între morală și spiritualitate.

Astăzi, mai mult ca oricând, o morală autonomă, separată de spiritualitate, sau o spiritualitate separată de disciplina morală sunt inoperabile în planul moral și spiritual. De aceea, este nevoie de o sinteză între morală și spiritualitate, între dreptate și sfințenie, mai ales în planul concret al activității și vieții creștine. Această sinteză poate fi înnoitoare, așa cum am mai subliniat, pentru sistemele de etică seculare care acordă fie o prioritate logică individului, afirmând că societatea este doar suma indivizilor ce o compun (etica liberală), fie o prioritate societății,

afirmând că individul nu are valoare decât în măsura în care se dedică societății, binelui comun (etica socială).

Din perspectivă teologică, tensiunea aceasta dintre individ și societate nu poate fi depășită decât în spațiul sacramental și liturgic al Bisericii, în care fiecare își descoperă valoarea și demnitatea sa personală în comuniune cu Hristos și, în Hristos, cu celelalte persoane purtătoare de Hristos.

2. Câteva coordonate teologice ale înnoirii morale și spirituale

Rămânând fideli principiului personalist al Evangheliei și al Sfinților Părinți, noi credem că înnoirea morală și spirituală, atât în planul vieții individuale, cât și în planul vieții sociale, este posibilă prin asumarea concretă a celor trei vocații specifice vieții creștine: vocația împărătească, vocația sacerdotală și vocația profetică. Cu alte cuvinte, avem nevoie astăzi de o morală regală sau împărătească, sacerdotală și profetică³.

Această morală este un dar al lui Dumnezeu în Iisus Hristos, care a fost arhieru, profet și împărat, și, în același timp, o datorie a fiecărui creștin de a fi preot, profet și împărat al propriei sale ființe, restaurată în Hristos, și al cosmosului întreg, care suspină după mântuire.

2.1. *Vocația regală sau împărătească a creștinului*

Această vocație este expresia suveranității persoanei asupra necesității și determinismului natural.

Dintru început, omul a avut vocație împărătească. Chiar și după căderea în păcat, omul poartă pecetea demnității sale împărătești, dar devine un împărat decăzut, un împărat „cerșetor”.

Restaurat în har, omul își redobândește libertatea sa împărătească. El are din nou posibilitatea să nu mai fie sclavul instinctelor și al necesităților unei naturi autonome. În acest sens, Sfântul Ioan Scărarul îndeamnă pe fiecare creștin: „Să fii ca un rege în inima ta, înălțându-te în smerenie”. Înaintea Sfântului Ioan, Macarie Egipteanul afirma, la

³ CH. YANNARAS, *La liberté de la morale*, Labor et Fides, Genève 1982, 79.

rândul său: „Creștinismul nu este o întâmplare. Taina sa este mare. Recunoaște deci noblețea ta. Recunoaște că ai fost chemat la o demnitate regală”⁴.

Manifestarea concretă a demnității împărătești a creștinului se manifestă în mod deosebit prin experiența ascetică a vieții spirituale, prin care creștinul are posibilitatea să transfigureze dezordinea unei vieți autonome și să o reorienteze spre ordinea iubirii și comuniunii, printr-o folosire euharistică a lumii. Folosirea euharistică a lumii presupune însă asumarea celei de a doua vocații: vocația sacerdotală sau preoțească.

2.2. Vocația sacerdotală sau preoțească a creștinului

Dacă vocația regală sau împărătească a creștinului are ca scop eliberarea persoanei de necesitățile unei naturi autonome, prin menținerea afectelor ireproșabile în limitele lor firești, vocația sacerdotală are ca scop transfigurarea acestor afecte și unificarea naturii umane prin energiile necreate, pentru ca această natură să devină loc al întâlnirii dintre Dumnezeu și creație.

Creștinul devine prin botez, mirungere și euharistie preot al propriei sale naturi și al cosmosului întreg. Preoția aceasta virtuală pe care o primește prin tainele de inițiere, trebuie actualizată, în timp, printr-o recapitulare, am putea spune, a creației naturale în persoana sa. Prin aceasta, creștinul devine mijlocitor „între extreme”, adică „inel” de legătură între creat și necreat, între lumea sensibilă și lumea inteligibilă, cum se exprimă Sfântul Maxim Mărturisitorul.

Vocația sacerdotală deschide, astfel, creația spre scopul său euharistic. Această deschidere nu anulează energiile proprii ale creației, ci, dimpotrivă, le descoperă adevăratul lor sens, adevăratul lor „logos”, care „suspină” după Logosul lui Dumnezeu.

Creștinul, asumându-și vocația sacerdotală, anticipează, în timp, Împărăția lui Dumnezeu care trebuie să vină, anticipare legată, de asemenea, de a treia vocație specifică vieții creștine, vocația profetică.

⁴ Citat de CH. YANNARAS, *La liberté de la morale*, 86.

2.3. *Vocația profetică a creștinului*

Vocația profetică în viața creștină nu constă în a „vesti” lucruri care se vor întâmpla în viitor, ci în a înțelege și a trăi, încă de acum, viitorul eshatologic al creației, care, în mod paradoxal, se află deplin realizat în trecut, în umanitatea înviată a lui Hristos.

Deci, s-ar putea spune că vocația profetică a creștinului se referă la modul în care el trebuie să perceapă valoarea timpului pentru viața sa⁵.

Pentru creștinul conștient de vocația sa, tot ceea ce se săvârșește în timp are consecințe veșnice. De aceea, orientarea profetică a timpului, orientarea sa eshatologică întemeiază autentică valoare a timpului. El devine dar al lui Dumnezeu, izvor de binecuvântare și măsură a calității relației personale cu Hristos și Biserica lui.

În această perspectivă, vocația profetică a creștinului nu se mărginește la ameliorarea formelor trecătoare de supraviețuire temporală, ci ea implică o experiență a timpului, asumată în orizontul crucii lui Hristos.

Astfel, timpul, în întreita sa dimensiune, este asumat ca timp al pocăinței, sau al convertirii și înnoirii permanente, încheindu-se sau, mai bine spus, dezmarginindu-se, treptat, în orizontul Împărăției harului Prea Sfintei Treimi.

Din punctul nostru de vedere, înțelegerea și asumarea corectă a acestor trei vocații constituie exigențe prioritare pentru înnoirea vieții morale și spirituale contemporane. Prin ele, fiecare creștin poate deveni un centru de iradiere spirituală și înnoire morală pentru societatea noastră pluralistă și secularizată și, în același timp, un model existențial pentru toți cei care doresc să se implice, conștient și responsabil, în efortul ecumenic de regăsire a unității și comuniunii creștine.

⁵ CH. YANNARAS, *La liberté de la morale*, 87. Cf. D.I. CIOBOTEA, „Timpul și valoarea lui pentru mântuire”, *Orthodoxia* 2 (1977) 203.